

МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ В ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ПЕРИОДНАТА И КОХОРТНА РАЖДАЕМОСТ (В ПЕРИОД НА ПРОМЯНА НА ВЪЗРАСТОВИЯ МОДЕЛ НА РАЖДАЕМОСТ)

Станислава Николова¹

В тази студия е представен преглед на традиционните и най-нови методи за изследване на раждаемостта, като се набляга по-специално на аспекти, които са свързани с процеса на отлагане на ражданията. Поради наблюдаваните ниски равнища на раждаемостта в голяма част от развитите страни през последните десетилетия, се възроди отново дебатът за периодните измерители на раждаемостта и тяхната интерпретация. Изследването на процеса на раждаемост само въз основа на напречни измерители, какъвто е и тоталният коефициент за плодовитост, не позволява да се изучат в дълбочина всички негови характеристики и детерминанти. Това може да доведе до изкривяване на изводите и заключенията относно настоящото и още повече – бъдещото фертилно поведение на жените. Поради актуалността на процеса на отлагане на родителството и неговите дългосрочни последици върху равнището на раждаемост през последните години са разработени редица методи, които анализират този процес в различни негови аспекти. Целта на настоящото изследване е да направи кратък обзор на методите, без да претендира за изчерпателност, разработени през последните години за коригиране на периодните и кохортните измерители на раждаемостта, както и за прогнозиране на завършената раждаемост на кохортите жени все още в репродуктивна възраст. Получените ажустирани измерители са по-точни индикатори за раждаемостта от наблюдаваните през дадена година. В същото време, кохортният анализ на раждаемостта в условията на преход към отлагане на ражданията и евентуалното последващо възстановяване на отложените раждания би бил добра основа за изграждане на точни прогнози за развитието на раждаемостта, както и за вземане на правилни политически решения за облек-

---

¹ **Ас. Станислава Николова** – секция „Възпроизводствени процеси и структури на населението“ в ИИНЧ–БАН
Адрес за контакти: stanimn@gmail.com

чаване на последиците от наблюдаваните ниски равнища на раждаемост през идните десетилетия.

Ключови думи: периодна и кохортна раждаемост, отлагане на ражданията, ажустирани показатели, завършена кохортна раждаемост, прогнозиране.

ВЪВЕДЕНИЕ

Поради наблюдаваните ниски равнища на раждаемостта в голяма част от развитите страни през последните десетилетия се възроди отново дебатът за периодните измерители за раждаемостта и тяхната интерпретация. Изследването на процеса на раждаемост само въз основа на напречни измерители, какъвто е и тоталният коефициент за плодовитост, не позволява да се изучат в дълбочина всички негови характеристики и детерминанти. Това може да доведе до изкривяване на изводите и заключенията относно настоящото и още повече – бъдещото фертилно поведение на жените. Увеличението в средната възраст при раждане на дете, което се наблюдава в страните с намаляваща раждаемост, насочва вниманието към влиянието на „времевия“ фактор върху измененията във фертилното поведение. До каква степен много ниските периодни измерители за плодовитостта могат да бъдат обяснени с времевите колебания в модела на раждаемостта? Ако равнището на раждаемостта за всяка възраст на майката е постоянна величина във времето, не би имало никаква разлика между кохортните и периодните измерители. Хейнал (Hajnal, 1947) теоретично и емпирично демонстрира, че когато имаме значително изменение в периодните равнища (увеличение или намаление) в същото време кохортните измерители се запазват относително стабилни. При наличието на широко разпространено отлагане на ражданията, традиционните периодни показатели за раждаемостта трябва да се тълкуват с голямо внимание. Промените в годишния брой на родените деца често биват интерпретирани по директен начин, като индикатор за „положителното“ или „отрицателното“ въздействие на социално-икономическите условия и съответните водени политики през дадения период. Раждаемостта, измерена от периодния коефициент на плодовитост (ТКП), бележи увеличение в по-голяма част от европейските страни между 1998 и 2008 г. Тази тенденция представлява неочакван обрат от исторически най-ниските достигнати равнища от повечето страни през 90-те години. Обратът е особено бърз в населеня, където ТКП е достигнал до безпрецедентно ниски стойности. Обяснение за тези промени могат да бъдат потърсени в две направления, демографски или социално-икономически. Демографските обяснения включват намаляването на т. нар. „времеви“ (темпо) ефекти, които водят до изкривяване на ТКП, редуцират стойността му, когато се наблюдава повишаване на средната възраст за раждане на дете и обратното, наблюдава се увеличение, когато кохортите възстановяват част от ражданията, които са били отложени от по-ранна възраст.

Процесът на отлагане на ражданията има социално и икономическо значение и е тясно свързан с последици както на индивидуално (микроравнище), така и на обществено ниво. Отлагането на ражданията повлиява завършената кохортна раждаемост при жените, както и размера на кохортите на родените